Výučba odborných predmetov v nemeckom jazyku na Fakulte medzinárodných vzťahov na EU v Bratislave

Jana Kucharová

Abstract

Teaching Professional Subjects in the German Language at the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava. *The paper offers a brief insight into the issue of teaching professional subjects in the German language at the Faculty of International Relations of the University of Economics in Bratislava, as part of the preparation of future graduates for employment in an international cultural and linguistic environment. It aims to explain the content of the concept of teaching professional subjects in the German language and to present the content and goals of these subjects, which are closely related to the potential possibility of applying for students of the faculty in the field of politics, diplomacy, or international relations. The paper also emphasizes that a foreign (German) language itself does not have to be the goal of teaching, but a means to acquire professional knowledge and skills, and shape the attitudes of learners.*

Keywords: Teaching Professional Subjects, German Language, Studies, Culture and Communication, Negotiations in German, Intercultural Competence.
Kľúčové slová: výučba odborných predmetov, nemecký jazyk, reálie, kultúra a komunikácia, rokovania v nemeckom jazyku, interkultúrna kompetencia.

Úvod

Ovládanie viacerých cudzích jazykov je bezpochyby jednou z najdôležitejších zručností každého jednotlivca, ktorý sa rozhodne pracovať v oblasti medzinárodných vzťahov a diplomacie. V dnešnej dobe internacionalizácie a globalizácie svetových vzťahov je tento fenomén samozrejmosťou a politické dôvody nadobúdať a rozvíjať komunikatívnu kompetenciu v cudzom jazyku, ako ich už dávno pomenovali Bimmel a Rampillon (2000: 10), sú podľa výskumu týchto autorov jedným z najdôležitejších dôvodov,

prečo sa ľudia učia cudzie jazyky. Osvojenie si čo najväčšieho počtu cudzích jazykov sa tiež spája s dnes preferovanými a zdôrazňovanými pojmami mnohojazyčnosti a viacjazyčnosti. V Európskom referenčnom rámci pre jazyky (2017: 9) autori poukazujú na rozdiel vo význame týchto dvoch pojmov a zdôrazňujú, že viacjazyčný prístup zdôrazňuje fakt, že individuálna jazykov skúsenosť jednotlivca v jeho kultúrnom kontexte sa rozširuje od jazyka, ktorý sa používa v rodine, smerom k jazyku, ktorý používa spoločnosť a potom k jazyku iných národov, pričom si učiaci buduje komunikačnú kompetenciu ku ktorej prispievajú všetky poznatky a skúsenosti s jazykom a v ktorej jazyky sú vo vzájomnom vzťahu a navzájom na seba pôsobia. Tak môže jednotlivec v rôznych situáciách pružne využívať rozličné súčasti tejto kompetencie, aby jeho komunikácia s konkrétnym partnerom bola efektívna. Takto vnímaný prístup k budovaniu a rozvíjaniu jazykových kompetencii treba pokladať v rámci jazykovej prípravy na povolania, v ktorých je komunikácia v cudzom jazyku nevyhnutnosťou, za zvlášť dôležitý. Medzi takéto povolania určite patrí práca v oblasti medzinárodných vzťahov a diplomacie, na ktorú sa v rámci bakalárskeho a inžinierskeho štúdia pripravujú študenti a študentky Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. V rámci jazykovej prípravy z minimálne dvoch cudzích jazykov študenti a študentky absolvujú nielen kurzy všeobecného a odborného cudzieho jazyka, ale aj výučbu niektorých odborných predmetov v cudzom jazyku, ktoré sú zamerané jednak na oblasť medzinárodných vzťahov, jednak na tréning zvládania špecifických komunikačných situácii v cieľovom cudzom jazyku. Ide predovšetkým o krajinovedu, interkultúrnu komunikáciu a obchodné rokovania v cudzom jazyku. Túto problematiku budeme v tomto príspevku demonštrovať na príklade nemeckého jazyka.

Cieľom tejto práce je objasniť obsah pojmu výučba odborných predmetov v nemeckom jazyku a predstaviť jej obsah a ciele pri príprave budúcich diplomatov na ich povolanie.

Výučba odborných predmetov v nemeckom jazyku

Podľa Wickeho (2016) bola výučba odborných predmetov v nemeckom jazyku (v origináli Deutschsprachiger Fachunterricht, ďalej DFU) vyvinutá a určená najmä pre nemecké zahraničné školy, kde má už dlhú tradíciu. Postupom času sa však pôvodný koncept odborného vyučovania v nemeckom jazyku rozšíril o jazykovo citlivú odbornú výučbu nemeckého jazyka, aby sa tak zdôraznilo jeho ďalšie smerovanie. Tento dodatok zdôrazňuje, že pri DFU ide o citlivé zaobchádzanie s jazykom a učením sa jazykov (Leisen 2021: 3–6). Postupom času tento spôsob učenia nepraktizujú len vyučujúci

na nemeckých zahraničných školách, ale aj na iných školách. V rámci DFU prebieha komunikácia výlučne v nemčine nielen v rámci výučby prírodných vied, ale aj v rámci výučby humanitných vied a umeleckých predmetov.

Podľa Leisena (2005: 48), ktorý sa veľmi intenzívne venuje tejto problematike, sem patrí aj špeciálne vyučovanie v nemčine pre žiakov, ktorých materinským jazykom nie je nemčina. Tento autor (Leisen, 2021: 3) hovorí aj o vyššie spomínanom jazykovo citlivom vyučovaní predmetu a definuje ho ako vedomé používanie jazyka pri vyučovaní a učení sa v rámci konkrétnych učebných predmetov. Jazyk totiž nie je len dobrým diagnostickým nástrojom, jeho význam je oveľa väčší, pretože je základnou požiadavkou na porozumenie a komunikáciu v predmete vo všeobecnosti. Jazyk sa tak stáva kľúčom (aj) k úspešnej výučbe odborných predmetov.

Na ešte lepšie objasnenie fenoménu jazyka v kontexte odbornej výučby uvádza Leisen (2015: 3-4) príklady rôznych úrovní jazyka, ktoré sa využívajú v rámci výučby odborných predmetov a vyžadujú rôzny stupeň abstrakcie:

- vecná úroveň – na tejto úrovni prebieha ukazovanie rôznych objektov a realizácia experimentov, patrí sme aj nonverbálny jazyk a reč tela,
- obrazná úroveň – ide tu o obrazy blízke realite, fotografie, kresby, rôzne zobrazenia, metafory, analógie, ktoré vyvolávajú obrazy aj u učiacich sa,
- jazyková úroveň – v rámci tejto úrovne autor rozlišuje viaceré formy verbálneho jazyka:
    - bežný jazyk – úvodné texty v učebniciach a učebných materiáloch,
    - vyučovací jazyk – usmerňujúce, výkladové a vysvetľujúce časti v odborných textoch, ktoré sú orientované na názorné, praktické, postupné a pozvoľné zameranie k odbornému,
    - odborný jazyk – reč definícii, ktorá sa vyznačuje vysokou koncentráciou odborných pojmov a vetnými a textovými konštrukciami, ktoré vo všeobecnom jazyku možno nájsť len zriedka,
- symbolická úroveň – ide o znázornenie podstaty pomocou symbolického jazyka v rámci konkrétneho predmetu – napr. diagramy, tabuľky, grafy atď.,
- matematická úroveň – predstavuje najabstraktnejšiu formu znázornenia objektov pomocou symbolov.

Na základe vyššie uvedeného možno teda konštatovať, že ak hovoríme o výučbe odborných predmetov v cudzom (v našom prípade v nemeckom)

jazyku, ide vždy o praktické uplatnenie jazyka ako mnohotvárného fenoménu, ktorý je treba chápať vo veľmi širokom kontexte. V rámci odborných predmetov vyučovaných v cudzom jazyku nie je primárnym cieľom osvojenie si samotného jazyka, ale nadobudnutie odborných kompetencií v cudzom (v našom prípade v nemeckom) jazyku. Jazyk sa tak stáva prostriedkom na osvojovanie si odborných vedomostí, nadobudnutie odborných zručností a formovanie postojov učiacich sa. Od takéhoto ponímania výučby odborných predmetov vnemeckom jazyku sa odvíja aj ich obsah.

Obsahová náplň odborných predmetov v nemeckom jazykov na Fakulte medzinárodných vzťahov EU v Bratislave

Zhang et al. (2023) poukazujú na skutočnosť, že fenomén ekonomickej globalizácie viedol a vedie k čoraz väčšiemu prelínaniu ekonomiky a kultúry, čo prinieslo nové požiadavky na inovatívnu kultiváciu talentov na univerzitách. Na splnenie týchto požiadaviek musia univerzity vychovať viac študentov (a teda aj viac absolventov) s vysokými jazykovými schopnosťami, ktorí sú schopní komunikovať a vymieňať si nápady medzi rôznymi kultúrami. To si vyžaduje, aby univerzity inovovali svoje programy na kultiváciu jazyka a zlepšili jazykové schopnosti študentov a kultúrnu gramotnosť. Kultivácia medzinárodných jazykových schopností zohráva podľa vyššie uvedených autorov zásadnú úlohu pri zvyšovaní komplexnej jazykovej gramotnosti študentov. Zistilo sa však, že tradičné vyučovacie metódy sú menej účinné pri dosahovaní požadovaných výsledkov vzdelávania. Preto je potrebné prijať inovatívnejšie vyučovacie metódy, ktoré stimulujú záujem študentov o učenie sa a uľahčujú ich skúsenosti s cudzím jazykom a literatúrou v autentických kultúrnych kontextoch.

Študenti a študentky na Fakulte medzinárodných vzťahov EU v Bratislave môžu získať a rozvíjať svoje skúsenosti v cudzím (nemeckým) a kultivovať svoje medzinárodné jazykové schopnosti jazykom v rámci troch odborných predmetov vyučovaných v nemeckom jazyku, ktoré absolvujú počas jazykovej prípravy v čase ich bakalárskeho a inžinierskeho štúdia na fakulte. Ide o predmety Reálie nemecky hovoriacich krajín a Slovenska, Kultúra a komunikácia v nemeckom jazyku a Rokovania v nemeckom jazyku. Všetky tri uvedené odborné predmety sú ponúkané na úrovni pokročilých alebo stredne pokročilých, podľa toho, či si učiaci sa zvolili nemčinu ako prvý alebo ako druhý cudzí jazyk. Už z vyššie uvedených názvov kurzov vyplýva, že z tematického hľadiska predstavujú tri dôležité úrovne používania jazyka v oblasti medzinárodných vzťahov:

- úroveň krajinovedy (Reálie nemecky hovoriacich krajín a Slovenska),
- interkultúrnu úroveň (Kultúra a komunikácia v nemeckom jazyku) a
- úroveň vedenia medzinárodných rokovaní (Rokovania v nemeckom jazyku).

Osvojovanie cudzieho jazyka a rozvíjanie komunikatívnej kompetencie v cudzom jazyku (najmä v oblasti medzinárodných vzťahov) veľmi úzko súvisí so sprostredkovaním krajinovedných poznatkov. V medzinárodnom priestore je totiž obzvlášť dôležité získať aj určité informácie o krajine (krajinách), v ktorej (ktorých) sa cieľovým jazykom hovorí, pretože sa predpokladá, že budúci diplomat či budúca diplomatka bude pôsobiť predovšetkým v medzinárodnom priestore. Dôležité však je, že tu nejde len o memorovanie informácii, ale aj o ich porovnávanie so situáciou vo svojej krajine, identifikáciou a analýzou podobností a rozdielov a hľadaním vhodných návrhov.

Keďže citlivosť na medzikultúrne problémy v mnohých krajinách narastá, pri stretnutí rôznych kultúr dochádza čoraz častejšie k novým výzvam, s ktorými je potrebné sa adekvátne vysporiadať. Hoci učenie sa cudzieho jazyka s dôrazom na interkulturalitu je primárne zamerané na procesy porozumenia, tento proces nemožno obmedziť len na čítanie rôznych textov. Je veľmi dôležité, aby sa v rámci rozvoja (receptívnych a produktívnych) komunikačných jazykových zručností dbalo na to, aby tento sociálno-afektívny učebný cieľ bol pri osvojovaní cudzieho jazyka rovnocenný s kognitívnym a pragmatickým.

Význam interkultúrnej komunikácie v dnešnej ére globalizácie podčiarkujú aj Helmová a Seresová (2021: 30) a interkultúrnu kompetenciu považujú za spolunažívanie s rôznymi identitami, ich akceptovanie a rešpektovanie. Niemeier (2010: 35) dodáva, že jazyk je v najširšom zmysle slova kultúra a sprostredkúva hodnotové systémy a normy špecifické pre kultúru. Možno teda povedať, že jazyk má viac či menej priamy vplyv na učiacich sa aj vtedy, keď nadobúdajú odborné vedomosti v cudzom jazyku.

Úroveň vyjednávania považujeme v rámci jazykovej prípravy na prácu v medzinárodnom priestore za veľmi dôležitú. (Medzinárodné) rokovania a ich vedenie patria medzi dôležité činnosti tých, ktorí pracujú v oblasti medzinárodných vzťahov a diplomacie.

Obsahovú náplň výučby odborných predmetov v nemeckom jazyku, ktorá sa realizuje na Fakulte medzinárodných vzťahov EU v Bratislave možno teda začleniť do troch vyššie popísaných tematických okruhov. Ak však odborný jazyk v rámci týchto kurzov chápeme ako fenomén zahŕňajúci rôzne úrovne jazyka (Leisen 2015: 3-4), potom pri všetkých týchto kurzoch ide

o komplexné využitie rôznych úrovní jazyka s rôznymi stupňami abstrakcie. A takto chápaný jazyk sa stáva kľúčom k nadobúdaniu a rozvíjaniu odborných kompetencii študentov a študentiek.

Ciele výučby odborných predmetov v nemeckom jazyku na Fakulte medzinárodných vzťahov EU v Bratislave

Po objasnení obsahu pojmu výučba odborných predmetov v nemeckom jazyku a následnom vymedzení obsahovej náplne týchto predmetov je ešte dôležité poukázať na ciele, ku ktorých naplneniu má viesť výučba odborných predmetov v nemeckom jazyku. Bimmel, Kast a Neuner (2003: 32) upozorňujú, že učebné ciele spočívajú v tom, že u učiacich sa má vedome dôjsť ku zmene v ich vedomostiach, schopnostiach a postojoch)kompetenciách). Na týchto troch úrovniach majú byť formulované aj ciele výučby. Ciele výučby sa teda vzťahujú na:

- vedomosti – cieľom je dosiahnuť, aby učiaci sa po vyučovacej hodine vedeli niečo, čo predtým nevedeli,
- zručnosti – cieľom je dosiahnuť, aby učiaci sa po vyučovacej hodine dokázali niečo, čo predtým nedokázali,
- postoje (kompetencie) – cieľom je dosiahnuť, aby učiaci sa po vyučovacej hodine cítili, mysleli si alebo chceli niečo, čo predtým necítili, nemysleli si alebo nechceli, teda aby modifikovali či zmenili svoje postoje voči problémom alebo ľuďom.

K takejto štruktúre špecifikácie cieľov výučby odborných predmetov v nemeckom jazyku sme pristúpili aj pri formulovaní cieľov odborných predmetov vyučovaných v nemeckom jazyku. V rámci predmetu Reálie nemecky hovoriacich krajín a Slovenska si študenti a študentky Fakulty medzinárodných vzťahov majú osvojiť si základné poznatky o histórii, kultúre, politike, hospodárstve, demografii, sociálnom a právnom systéme nemecky hovoriacich krajín v porovnaní so Slovenskom. Čo sa týka zručností, cieľom tohto predmetu je, aby učiaci sa dosiahli schopnosť komunikovať o aktuálnych témach v nemeckom jazyku, aby porozumeli dlhším odborným textom so zložitou štruktúrou a vedeli sa adekvátne vyjadrovať k odborným, preberaným a aktuálnym témam a jasne formulovať myšlienky a postoje. Z hľadiska postojov by učiaci sa po absolvovaní tohto predmetu mali byť schopní komunikovať o odborných témach v medzinárodnom prostredí na primeranej jazykovej úrovni. Nadobudnuté odborné a jazykové vedomosti a zručnosti vedieť vhodne aplikovať v konkrétnych komunikačných situáciách.

Absolvovanie predmetu Kultúra a komunikácia má prispieť k tomu, aby študenti a študentky porozumeli vplyvu kultúry na komunikáciu a prejavom kultúry v komunikácii, predovšetkým v interkultúrnych interakciách, čoho predpokladom je zvládnutie základnej terminológie a pochopenie vybraných teórií kultúr a komunikácie. Prínos tohto predmetu v oblasti rozvíjania zručností je, že jeho absolventi a absolventky by mali byť schopní primerane posúdiť a analyzovať konkrétnu komunikačnú situáciu v interkultúrnom kontexte tak, aby jej pochopenie viedlo k úspešnej (interkultúrnej) komunikácii na primeranej jazykovej úrovni. Základným cieľom v oblasti postojov je vybudovať u učiacich sa základy kultúrnej senzitivity a rozvoj kultúrnej vnímavosti.

Predmet Rokovania v nemeckom jazyku kladie dôraz na rozvíjanie odbornej slovnej zásoby v cieľovom jazyku. Po úspešnom absolvovaní tohto predmetu budú učiaci sa schopní používať špecifické formálne frázy, termíny, slová a skratky, ktoré sa používajú v súčasnej obchodnej komunikácii. Získajú vedomosti o základných stratégiách a taktikách obchodných rokovaní s dôrazom na úspech a efektivitu ako aj vedomosti o jednotlivých bodoch priebehu rokovania. Absolventi predmetu nadobudnú na primeranej jazykovej úrovni individuálny štýl vyjednávania prostredníctvom precvičovania reálnych situácií počas rokovania. Čo sa týka obchodnej korešpondencie, budú schopní rozvíjať rôzne štýly písania listov, správ, memoránd, a iného špecifického obsahu súvisiaceho s podnikaním. Dôraz sa kladie na vypracovávanie rôznych štýlov, t. j. dokumentov a obsahu pre všetky príležitosti, a schopnosť vedieť porovnávať ich so štandardnými návrhmi alebo vzormi dostupnými z autentických zdrojov ako prostriedok na budovanie dôvery medzi obchodnými partnermi. V oblasti postojov si študenti a študentky osvoja kultúrne a cezhraničné rozdiely, ktoré významným spôsobom ovplyvňujú obchodné rokovania. Takisto pochopia potrebu vykonať rôzne strategické rozhodnutia.

K vyššie formulovaným vedomostiam, zručnostiam a kompetenciám, je potrebné ešte doplniť aj zvyšovanie odbornej kvalifikácie, odborných kompetencií študentov a študentiek, ktoré presahujú rámec len jazykovej výučby. Ako príklad možno uviesť osvojovanie si odbornej slovnej zásoby, ktoré je podľa Paulesua et al. (2009: 1368) je tiež jedným z hlavných aspektov jazykového vzdelávania detí aj aj dospelých. V súvislosti so spôsobmi a metódami práce na seminároch sa tiež rozvíjajú mäkké zručnosti a digitálna kompetencia, pretože využívanie moderných informačných a komunikačných technológii je neodmysliteľnou súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu. Ako potvrdzuje aj Liu (2023), multimédiá a mobilné vzdelávanie sú efektívnymi vyučovacími nástrojmi, pretože majú mnohé

užitočné vlastnosti a prispievajú k tomu, že učenie sa ich rozumným využívaním stáva zaujímavejším a pútavejším.

Záver

V príspevku sme sa usilovali ponúknuť stručný náhľad do problematiky výučby odborných predmetov v nemeckom jazyku na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, v rámci prípravy budúcich absolventov na uplatnenie sa v medzinárodnom kultúrnom a jazykovom prostredí. Jeho cieľom je vysvetliť obsah pojmu výučba odborných predmetov v nemeckom jazyku a predstaviť obsahovú náplň a ciele týchto predmetov, ktoré úzko súvisia s potenciálnou možnosťou uplatnenia sa študentov a študentiek fakulty v oblasti politiky, diplomacie či medzinárodných vzťahov. Príspevok tiež zdôrazňuje, že cudzí (nemecký) jazyk nemusí byť samotným cieľom výučby, ale prostriedkom na osvojenie si odborných vedomostí, nadobudnutie a rozvíjanie zručností a formovanie a modifikovanie vlastných postojov učiacich sa. Výučba odborných predmetov v nemeckom jazyku prispieva nielen k jazykovej zdatnosti učiacich sa, ale aj k rozvíjaniu celého komplexu kompetencii, ktoré sú potrebné, priam nevyhnutné pre úspešné vykonávanie povolaní v oblasti politiky, diplomacie a medzinárodných vzťahov.

Literatúra

BIMMEL, P., KAST, B., NEUNER, G. (2003): *Deutschunterricht planen. Arbeit mit Lehrwerklektionen. Ferbstudieneinheit 18.* München: Goethe-Institut.

BIMMEL, P., RAMPILLON. U. (2000): *Lernerautonomie und Lernstratregien. Ferbstudieneinheit 23.* München: Goethe-Institut.

FRANKO, Š. (2017): *Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky. Učenie sa, vyučovanie, hodnotenie.* Bratislava: ŠPÚ.

HELMOVÁ, M., SERESOVÁ, K. (2021): Verständnis von interkultureller Kommunikation in Ära der Globalisierung. In: HELMOVÁ, M. (ed.): *Jazyk v kultúre – kultúra v jazyku. Zborník z vedeckej konferencie*. Trnava: Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku, s. 29-35.

LEISEN, J. (2005): *DFU ist überall. Standardsituationen des DFU*. <http://www.josefleisen.de/downloads/sprachbildung/DFU%20ist%20%C3%BCberall-Standardsituationen%202005.pdf> [06. 06. 2023].

LEISEN, J. (2015): *Methoden – Handbuch Deutschsprachiger Fachunterricht (DFU)*. Goch: Pagina Verlag.
LEISEN, J. (2021): *Handbuch Sprachförderung im Fach. Sprachsensibler Fachunterricht in der Praxis*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.
LIU, R. (2023): Analysis of multimedia technology and mobile learning in English teaching in colleges and universities. In: *Nonlinear Engineering – Modelling and Application.* Warsaw: De Gruyter Poland, 12 (1), <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/nleng-2022-0300/html> [21. 09. 2023].
NIEMEIER, S. (2010): Bilingualismus und „bilinguale" Bildungsgänge aus kognitiv-linguistischer Sicht. In: BACH, G. et al. (eds.): *Bilingualer Unterricht. Grundlagen, Methoden, Praxis, Perspektiven.* Berlin: Peter Lang, s. 23–45.
PAULESU, E. et al. (2009): Supercalifragilisticexpialidocious: How the brain learns words never heard before. *Neuroimage*, 45(4), s. 1368-1377. https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2008.12.043
WICKE, R., E. (2016): *Content and Language Integrated Learning. CLIL, FÜDAF, DFU, CLILIG – BITTE WAS?,* <https://www.goethe.de/ins/ru/de/spr/mag/20879807.html> [03. 09. 2023].
ZHANG, X. et al. (2023): Design and Application of Intelligent Classroom for English Language and Literature Based on Artificial Intelligence Technology. In: *Applied Artificial Intelligence*. Philadelphia: Taylor & Fran-cois, 37(1). https://doi.org/10.1080/08839514.2023.2216051

Kontakt:

Mgr. Jana Kucharová, PhD.

Katedra nemeckého jazyka — Department of German Language

Fakulta aplikovaných jazykov — Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave — University of Economics Bratislava
Email Address: jana.kucharova@euba.sk
ORCID: 0000-0001-5121-4787